

**НАЗИРӢ ВА МУҲИТИ
АДАБИИ ЗАМОНИ
ЗИНДАГИИ Ӯ**

Маҳмудзода Обидҷони Бекназар, д.и.ф., муаллими калони кафедраи назария ва таърихи адабиёти факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (Душанбе, Тоҷикистон)

**НАЗИРИ И
ЛИТЕРАТУРНАЯ СРЕДА
ЕГО ВРЕМЕНИ**

Маҳмудзода Обидҷони Бекназар, д-р филол. наук, ст. преподаватель кафедры теории и истории литературы факультета таджикской филологии Таджикского государственного педагогического университета им. С.Айни (Душанбе, Таджикистан)

**NAZIRI AND LITERARY
ENVIRONMENT OF HIS
LIFETIME**

Mahmudzoda Obidjoni Beknazar, doctor of philological sciences, senior lecturer of the department of theory and history of literature attached to the faculty of Tajik philology under the Tajik State Pedagogical University named after S.Ainy (Dushanbe, Tajikistan) **e-mail:** mirobid-26@mail.ru

Муҳити адабии Назирӣ ва робитаҳои ӯ бо шуарои ҳамасари ҳеҷ баррасӣ шудааст. Дар ҷараёни таҳқиқ ду марҳилаи эҷодии шоир муқаррар намуда, таъкид шудааст, ки пайвандҳои адабии Назирӣ бо шоирони ҳамрӯзгори ҳеҷ нахуст дар Эрон, ҳоса Кошону Нишопур оғоз ёфта, дар марҳилаи дувуми эҷодии вай дар Ҳинд давом ёфтааст. Зикр гардидааст, ки Назирӣ дар баробари шоири соҳибназар будан, ҳамчун суҳанвари соҳибмактаби замони ҳеҷ эътироф гардида, дар тарбияи шуарои зиёде муваффақ шудааст. Ҳатто бархе аз шоирони ҳамрӯзгори вай бар асари иродати комил нисбат ба Назирӣ аз Эрон ба Ҳинд сафар намуда, ба камолоти эҷодӣ муваффақ гардидаанд. Ашъори Назириро тазмин кардани бузургтарин суҳанварони сабки ҳиндӣ, аз қабиле Соибӣ Табрэзӣ, Воқифи Лоҳурӣ, нозими Ҳиротӣ, Ҳазини Лоҳичӣ ва дигарон аз мақому эътибори шоир дар адабиёти форсизабони Ҳинд шаҳодат медиҳад.

Калидвожаҳо: Назирии Нишопурӣ, шеър, адабиёти форсизабони Ҳинд, ҳавзаи адабии Кошон, таъсиргузори, робитаҳои адабӣ, мактаби адабӣ

Рассматривается литературная среда, с которой взаимодействовал Назири Нишапури, и его творческие взаимоотношения с поэтами его времени. В ходе исследования были установлены два творческих этапа в литературной деятельности поэта и определено, что литературные связи Назири с поэтами-современниками начались задолго до его переезда в Индию, еще в Иране, особенно в литературном ареале Кашана и Нишапура, и продолжались на втором этапе его творчества в Индии. Упоминается, что Назири, будучи известным поэтом своего времени, был признанным оратором школы словесности и сумел воспитать многих поэтов и мастеров слова, творивших в исследуемый период существования таджикской классической поэзии. Отмечено, что некоторые его современники по причине сильной приверженности к творчеству Назири путешествовали из Ирана в Индию и достигли творческой зрелости в индийской литературной среде. Написание “назира» на стихи Назири величайшими поэтами: Саибом Табрэзи, Вакифом Лахури, Назимом Хироти, Хазини Лохиджи и другими, свидетельствует о высоком статусе и достойной репутации поэта в персидской литературе индийского стиля.

Ключевые слова: *Назири, персидская литература Индии, литературный ареал Кашана, поэтическое влияние, литературные связи, литературная школа*

The article dwells on the literary environment with which Naziri Nishapuri interacted and his creative relationship with the poets of his time. The study established two creative stages in the poet's literary activity and determined that Naziri's literary connections with contemporary poets began long before his move to India, back in Iran, especially in the literary area of Kashan and Nishapur, and continued in the second stage of his work in India. It is mentioned that Naziri, being a famous poet of his time, was a recognized speaker of the school of literature and managed to educate many poets and wordsmiths who worked during the period under study in the existence of Tajik classical poetry. It is noted that some of his contemporaries, due to their strong commitment to Naziri's work, traveled from Iran to India and reached creative maturity in the Indian literary environment. The writing of "nazir" on Naziri's poems by the greatest poets: Saib Tabrezi, Waqif Lakhuri, Nazim Hiroti, Khazini Lohiji and others, testifies to the high status and worthy reputation of the poet in Persian literature of the Indian style.

Key-words: *Naziri, Persian literature of India, literary area of Kashan, literary influence, literary connections, literary school*

Суханвари мумтоз ва шоири номвари сабки ҳиндӣ Назирии Нишопурӣ ҳанӯз аз овони ҷавонӣ ба сурудани ашъор шугл варзидааст. Ба ин хотир, ду марҳилаи эҷодии ӯро метавон ба таври алоҳида қайд намуд. Нахуст замоне, ки дар зодгоҳаш Нишопур буд ва муддате дар Кошон иқомат кард. Аз ҳамин даврон буд, ки иртиботи ӯ бо суханварони замони ҳеш оғоз ёфтааст. Ончунонки муаллифи «Арафот-ул-ошиқин» навиштаст: «Дар авони ҷавонӣ аз Хуросон ба Ироқ омада, бо шуарои замон муошират намуд» [1, с.4439]. Миртақиуддини Кошонӣ, ки ҳанӯз дар айёми ҷавонӣ ӯро дидаву мулоқот кардааст, аз маҳбубияташ миёни шоирони замони ҳеш сухан мекунад ва менависад: «Ҷавонест бо саломати табъ ва истикомати зеҳн мавсуф ба сафои сурат ва ҳусни сират дар миёни мустаидони диёри худ маъруф. Ва дар мабодии синни ҷавонӣ аз Хуросон берун омада, бар сабили тичорат ба ин ҷониб хиромид ва ба воситаи майл ба шоирӣ ва ихтилоти хуштабъон ашъори некӯ дар ҷавоби шуаро гуфта, манзури назар ва мақбули хотири мустаидони Ироқ ва Озарбойҷон гардид» [3, с.388-389].

Миртақиуддини Кошонӣ аз ҷумлаи тазкиранависонест, ки бевосита ба Назирии Нишопурӣ мулоқот кардааст ва ин ҳарфҳо, ки ӯ дар бораи ин шоир гуфта, дар навбати аввал бар асоси мушоҳидаҳои шахсӣ баён шудаанд. Ба гуфтаи ин тазкиранавис аллакай дар ҷавонӣ Назирий ҳамчун шоири соҳибназар дар миёни суханварони Хуросону Кошон ва Озарбойҷон маҳбубияти тамои доштааст. Дар баробари ин, Миртақиуддини Кошонӣ аз аввалин касонест, ки намунаҳои ашъори Назириро барои ба тазкираи худ ворид намудан дар ҳамин айём аз ӯ гирифта ва бар ин асос робитаҳои ҳар ду оғоз ёфтаанд. Баъдан, чанд қасида ва нусхаи аввалини девони ҳешро Назирий аз Гучароти Ҳинд ба ӯ фиристодааст, ки тафсилоти ин мавзӯ дар баҳши Хуросони «Хулосат-ул-ашъор» рафтааст. Матлаби мазкур аз он дарак медиҳад, ки яке аз суханварону суханшиносоне, ки Назирии Нишопурӣ бо ӯ робитаи мустақим доштааст, ҳамин Миртақиуддини Кошонӣ мебошад. Дар баробари ин, аввалин намунаҳои ашъори Назириро ӯ дастрас намудааст. Ба таъкиди ҳуди ӯ қисмати аслии матни девонеро, ки аз Гучароти Ҳинд ба вай ирсол намуд, ба тазкираи ҳеш ворид кардааст.

Ҳарчанд сабаби аслии ҳичрати Назирии Нишопуриро ба Кошон бархе тазкиранависон тичорат унвон кардаанд, аммо Абдулбоқии Наҳовандӣ, муаллифи тазкираи «Маосири Раҳимӣ» сабаби аслии ин ҳичратро маҳбубияти вай дар шеърӯ шоирӣ дар айёми ҷавонӣ унвон мекунад ва менависад: «Чун алами шоирӣ дар Хуросон барафрошт ва сити

суханварӣ ба ғуши нукташиносони Ироку Форс расонид, аз он ҷо ба Кошони Ироқ омад. Дар он балдаи чаннатнишон бо шуарои он ҷо мушоираҳо кард... [7, с.115]. Таъкиди Абдулбоқии Наҳовандӣ бар мақоми бузурги суханварии Назирӣ баёнгари он аст, ки воқеан дар миёни шуарои рӯзгор ҳанӯз дар айёми ҷавонӣ машҳур будааст. Наҳовандӣ аз шоироне чун Ҳотам, Фаҳмӣ, Шучоъ, Ризой, Мақсуд, Хурда, ки бо номи Боқии Хӯрда маъруф аст ва дигарон ном мебарад, ки дар Кошон ба сурудани ашъор, хоса ғазал шухрат доштанд ва дар миёни онҳо дар кутохтарин фурсат Назирӣ маҳбубият ва маъруфият дарёфта, аз ҷумлаи пешсафон гардид. Абдулбоқии Наҳовандӣ, аз ҷумла як байтеро аз Назирӣ зикр мекунад ва таъкид медорад, ки «ва ин байт аз он ғазалҳост, ки дар Кошон гуфта:

Зи худ ҳаргиз наёзорам дилеро,

Ки метарсам дар ӯ ҷои ту бошад [7, с.115].

Сирочиддин Алихони Орзу дар тазкираи «Маҷмаъ-ун-нафоис» баъд аз зикри ин байт навиштааст: «Ва дар «Маосири Раҳимӣ» мастур аст, ки вақте Назирӣ ин байти гузаштаро гуфт, дар тамоми Эрон паҳн шуд ва давид» [10, с.1624]. Дар «Маосири Раҳимӣ»-и мавриди истифодаи мо қарор гирифта ин ҷумла мавҷуд нест. Ба эҳтимоли зиёд шояд нусхаи дигаре аз ин тазкира мавҷуд бошад, ки дар он шоир ба ҳамин шакл роҷеъ ба ин байт сухан гуфта, ки мақоми суханварии ӯро бозгӯӣ мекунад, вагарна Орзу аз пеши худ ин ҳарфро аз номи Наҳовандӣ зикр намекард.

Ҳатто сабаби аз Кошон ба Ҳинд сафар кардани Назирӣ низ муаллифи ин тазкира ба поя ва мартабаи баланди суханварияш пайванд медиҳад. Дар он рӯзгор аксари шоирони баландтабъ аз саросари Эрон, Хуросону Мовароуннаҳр ба Ҳинд ҳиҷрат кардаанд, ки албатта сабаби ин таваҷҷуҳи рӯзафзунӣ Темуриёни Ҳинд ба адабиёт ва шеърӯ шоирӣ буд. Абдулбоқии Наҳовандӣ менависад, ки «Чун қудрати худро зоҳир сохт ва появу мартабааш баланд гардид, мамдуҳе, ки шоистаи маддоҳии ӯ бошад, меҳост. Ба раҳнамунии бахти бедор ҷазбаи хидмат ва зиндагии шоистаи мадҳу сано гиребонгири ӯ гашта, ба Ҳиндустон кашонид» [7, с.115].

Баҳси дигари ҷолиби таваҷҷуҳ, ки онро тазкиранависон баён доштаанд, ин аст, ки дар замони зиндагонии ӯ Назирӣ Машҳадӣ ном шоири дигаре мезистааст, ки бо хоҳиши Назирӣ Нишопурӣ ва бар ивази ҷанд ҳазор рупия таҳаллуси хешро иваз мекунад. Ин матлабро Сархуш дар тазкираи хеш чунин нақл кардааст: «Дар ҳамон аср як Назирӣ дигар ба ҳам расид. Ҳар ду барои таҳаллуси даровехтанд. Ин гуфт: Ту таҳаллуси дигар ихтиёр кун ва он мегуфт: Ту таҳаллуси дигар пайдо кун. Охир бар ин қарор ёфт, ки Назирӣ Нишопурӣ соҳиби мол аст, даҳ ҳазор рупия мувофиқи адади «ё» ба ин Назирӣ муфлис бидиҳад, ки ӯ «ё»-ро дур карда, Назир барои худ ниғаҳ дорад. Ва ҳамчунон кард» [12, с.183].

Ҳамин тавр, аввалин сафари Назирӣ тахминан ҳудуди солҳои 1536-1541 мелодӣ ба ҷониби шаҳри Кошони Ироқ ба вуқӯъ пайваستاаст. Вале ҷолиб менамояд, ки дар ин айём шоир бо истеъдоди ғавқулода ба ин шаҳр ворид гардида, дар мушоираи шоирони ин сарзамин ширкат варзидааст. Забеҳулло Сафо бо тақя бар матолиби тазкираҳо ин нуктаро чунин тавзеҳ медиҳад, ки «қори Назирӣ дар Ироқ ва Озарбойҷон ба ҷуз бозаргонӣ, муошират ва тамрини шоирӣ ва ҷавоб гуфтан ба ғазалҳое буд, ки дар маҳфилҳои адабӣ матраҳ мешудааст» [13, с.898]. Ҳақиқати ин амрро таъкиди Миртақиуддини Кошонӣ низ ба субут мерасонад, ки аз мулоқоти хеш бо Назирӣ дар Кошон изҳори назар намуда ва он қаблан низ таъкид шуд.

Муҳаммадризо Тоҳирӣ муаллифи пешгуфтори “Девон”-и Назирӣ Нишопурӣ зимни шарҳи ин сафари шоир ба Кошон таъкид мекунад, ки «он ҷо бо шоироне чун Ҳотам, Мақсуд, Хурда, Шучоъ, Ризой ва... ба мусоҳибат ва муоширату мушоира пардохта, [8, шин] аммо аз Миртақиуддини Кошонӣ ёд намекунад, ҳол он ки чунонки таъкид шуд, маҳз робитаи Назирӣ бо ин тазкиранавис қавӣ будаву нусхае аз девонашро ба вай фиристодааст. Аз зикри номи

шуарои мазкур маълум мешавад, ки Муҳаммадризо Тохирӣ ин маълумотро аз тазкираи Наҳовандӣ гирифтааст, ки номи шоирони мазкур он ҷо омада ва зикраш қаблан рафт.

Ба назар мерасад, ки Шиблии Нуъмонӣ низ дар заминаи мутолеаи маълумоти тазкираи Наҳовандӣ ин матлабро чунин тавзеҳ додааст: «Дар ин ҷо (шаҳри Кошон - М.О.) Ҳотам, Фаҳмӣ, Мақсудӣ Хурда, Шучоъ, Ризой устод шинохта мешуданд. Дар маҷолиси мушоира тарҳхое, ки мешуда, Назирӣ ҳам дар он тарҳҳо таъбозмӣ менамудааст. Дар он замон як ғазали қадим тарҳ шуда: «ҷои ту бошад», «имои ту бошад», Назирӣ (рӯи он) ин ғазал гуфт:

Фалак мармузи имои ту бошад,

Навозад ҳар киро рои ту бошад.

Қофияи «ҷои» дар ғазали устодон аз ҷанбае баста шуда буд, ки касе натавонад онро ҷавоб гӯяд. Назирӣ қофияи помолу мубтазирро аз як паҳлӯе ба кулли тоза баста гуфт:

Наёзорам зи худ ҳаргиз дилеро,

Ки метарсам дар ӯ ҷои ту бошад» [9, с.112].

Маълум аст, ки ин ҷо низ аз маълумоти Наҳовандӣ баҳраманд шудааст, чун байти мазкур ба унвони намунае аз ғазалҳои Назирӣ, ки дар Кошон сурудааст, дар тазкираи «Маосири Раҳимӣ» зикр гардидааст.

Ҳанӯз дар айёме, ки дар Кошон зиндагӣ менамуд, аҳли тазкира миёни шоирони ҳамасри хеш Назирӣро аз ҷумлаи бузургтарин суҳанварон эътироф намудаанд. Ҳатто ба навиштаи Абдулбоқии Наҳовандӣ дар ғазалсарой мартабаи ўро аз Урфии Шерозӣ, аз ҷумлаи шоирони маъруфи ҳамасри Назирӣ боло гузоштаанд: «Аҳли Ироқ баъзе ғазалиёти ўро бар ғазалиёти Урфии Шерозӣ тарҷеҳ мениҳанд ва баъзе дами мусофот мезананд. Девонаш дар Ироқ ва Хуросон шуҳрате тамои дорад» [7 с.116-117].

Аз ин баррасиҳо маълум мешавад, ки то замони ба Ҳинд расидани Назирӣ ў дар муҳити хуби адабӣ қарор доштааст, ки дар он шоирони зиёде умр ба сар бурдаанд. Назирӣ дар баробари робитаҳои мустақими адабӣ бо ин суҳанварон доштан бо муаллифони тазкираҳо низ ҳамсухбативу ҳамнишинӣ доштааст, ки яке аз онҳо Миртақиуддини Кошонӣ буда, пайвандҳои онҳо минбаъд низ давом кардааст. Самараи ҳамин ҳамкориҳо буд, ки имрӯз мо дар бораи нусхаи аввалини девони Назирӣ маълумот дар ихтиёр дорем. Ҳарчанд дар бораи мавҷудияти ин нусха шояд дар китобхонае маълумоти дақиқ мавҷуд нест, аммо аз рӯи ҳамин робитаҳои муаллифи тазкира маълум мешавад, ки қисмати асосии ашъори дар ин нусхаи аввалини девони шоири суҳанвар ҷойдошта, дар тазкираи мазкур ҷой дода шудааст.

Марҳилаи дувуми эҷодиёти Назирӣ ба мусофирати ў ба Ҳинд марбут аст. Шоир дар ин сарзамин нахуст тавассути навиштани қасидаҳои мадҳӣ талош намуд, ки ба дарбори Абдурраҳими Хониҳонон роҳ ёбад ва қудрати суҳанварии хешро дар ин навъи шеърӣ таҷриба намояд. Абдулбоқии Наҳовандӣ навиштааст, ки «аввал касе аз мустаидони Эрон ба шарафи бандагаш иззи ихтисос ёфт, ў буд ва сари ифтихор ва мувоҳот бар осмон суд. Ва ин ду се байт, ки расмӣ шоир дар мадҳи ин сипаҳсолор гуфта, баййина ва шохиди қурбу манзалати ин фасоҳатшиор аст:

Зи резачинии хонат Назирии шоир,

Расидааст ба ҷое, ки шоирони дигар.

Кунанд баҳри мадеҳаш қасидаҳо иншо,

Ки хуни раиш ҷакад аз дили суҳанварвар.

Зи нуки хомаи ў музтариб дили Ҷайхун,

Зи раишки номаи ў ташиналаб лаби Кавсар.

Либоси лафз шавад танг дар бари маънӣ,

Гаҳе, ки бикри маъониш бифканад ҷодар». [7, с.115-116].

Ба назар мерасад, ки дар марҳилаи аввали эҷодиёти Назирӣ шоироне чун Шикебии Исфаконӣ, Урфии Шерозӣ низ дар Эрон буданд ва баъдан онҳо низ ба Ҳиндустон муҳоҷират намуданд. Чӣ дар Хуросон ва чӣ дар Ҳинд Назирӣ бо Шикебии Исфаконӣ робитаи мустақкам доштааст. Адабиётшинос Шамсиддин Муҳаммадиев дар рисолаи хеш бо тақя бар маълумоти тазкираҳо дар ин бора навиштааст: «Сониян, дар «Ҳизонаи омира» шарҳи ҳоли Шикебӣ пурра аз «Гулзори аброр»-и Шайх Ғавсии Мандувӣ (соли таълифаш 1022 ҳ.қ./ 1613 м.) нақл шудааст, ки муаллифи «Гулзори аброр» мегӯяд: «Дар оғози соли ҳазору чаҳорум (1596 мелодӣ - М.Ш.) Шикебӣ аз мулозамати Хонихонон озими юриши Дакан буд, ба рафокати Мавлоно Назирӣ Нишопурӣ ва наввоб Қулибеки Анисӣ (Юлқулибек Анисии Шомлу - М.Ш.) ва Мавлоно Муҳибалии Синдӣ ва Шарифи Кошӣ ва Мулло Кофии (аслан Комии - М.Ш.) Сабзворӣ ва Мулло Бақой ва дигар ҷамоаи аҳли суҳан аз роҳи Манду, ки иқоматкадаи роқимулхуруф аст, гузашт» [6, с.136].

Ҳамзамон, ҳамин муҳаққиқ ҷои дигар роҷеъ ба нақши шоирони давр дар шуқуҳмандии маҷлисҳои Абдуллоҳии Хонихонон суҳан намуда, маълумоти «Тазкираи шуарои Қашмирро»-ро дар ин маврид чунин зикр намудааст: «Бар раъйи файзпирои он худованд нуҳуфта нахоҳад буд, саргурӯҳи нуктадонон Абдуллоҳии Хонихонон бо арбоби суҳан чӣ гуна мебардохт. Суҳанварони тозағуфтор чун Урфии Шерозӣ ва Саной ва Назирӣ ва Шикебӣ ва Анисӣ ва Ҳаётӣ ва Навъӣ ва Қуфрӣ равнақфзои маҷлиси вай буданд. Ва ба дастёрии алтофаш дар дастгоҳи маънӣ яди байзо менамуданд ва пайваста ўро ситишгарӣ мекарданд. Чун он рутбасанҷи аҳли суҳан ба мулки бақо шитофт, на лаълу ёқут бо ў вафо кард ва на мақарру равоқ ва на аспу пил бо ў поида, на парастору висоқ. Он чӣ бо ў монда, ҷавоҳири назму гавҳари суҳанони маънӣ аст, ки лаолии суҳанро ба риштаи мадҳаш кашидаанд. Яке аз некӯтабён дар баёни ҳунаришиносӣ ва қадрдонии ў китобе навишта ва зикри суҳанвароне, ки ҳошиянишини маҷлиси ў буданд ва миҳхатгароне, ки миҳхатгарии ў кардаанд, дар он китоб ба қалам оварда, онро «Осори Раҳимӣ» номида, назм:

Ба маънипарварону нуктасанҷон,

Чӣ сон мекард эҳсон Хонихонон.

Ба гетӣ дар сахову дар суҳан ҳам

Ту низ аз Хонихонон нестӣ кам [6, с.147].

Ба навиштаи муаллифи «Рӯзи рӯшан» Назирӣ дар Ҳинд назди Шайх Муҳаммад ном шахс забони арабӣ омӯхтааст ва илми тафсир ва ҳадисро пеши Мавлоно Ҳусайни Ҷавҳарӣ ном донишманди замони хеш фаро гирифтааст [11, с.837].

Абдуллоҳии Наҳовандӣ аз чанд тан шоироне низ ном мебарад, ки ба қавле аз баракоти давлати Абдуллоҳии Хонихонон баҳраманд буданд ва бегумон робитае бо Назирӣ доштанд. Ў менависад, ки «қудрату ҳолати худро бар Мавлоно Урфӣ ва Мавлоно Шикебӣ ва Юлқалибеки Анисӣ ва соири мустаидон, ки дар он замон дар зилли ин волоҷох баросуда буданд, зоҳир месохт [7, с.116].

Муаллифи тазкираи «Майхона» бошад, дар бораи ин даврони зиндагонии шоир назаре дорад, ки бар асоси он Назирӣ ҳатто иморате бар худ дар Аҳмадободи Гучарот сохт ва дар он макон аксар авҷоти худ ба суҳбати суҳансанҷони матин ва нуктапардозони маънигузин мегузaronид ва ҳамеша фусаҳову шуарои мусофир ва мучовири Ҳиндро риоятҳои бузургона карда ва забони ин тоифа ба мадҳу санои суҳанварӣ ва мартабаи мавзунпарварии худ гӯё сохта [5, с.788].

Ин нукта дар тазкираи «Арафот-ул-ошиқин», ки худ бевосита шоҳиди ин ҳол дар манзили ў будааст, ба гунаи зайл нақл шудааст: «Авоҳири ҳол дар Гучарот раҳли иқомат афканда, манзиле подшоҳона сохт ва ба фароғату рафоҳият мегузaronид. Ҳамеша ҷамъе аз аизза, акобиру асоғир дар маҷмаи ў ҳозир буданд ва ҳангомаи шеър ва суҳбат дар манзили

ӯ бағоят гарм буд. Дар ҳазору шонздаҳ, ки муаллиф дар он ҳудуд воқеъ шуд, то замони даргузаштани вай ҳамеша суҳбат иттифоқ меафтод [1, с.4439].

Маҳмуди Футӯҳӣ низ роҷеъ ба мавҷудияти ҷунин маҷлису маҳфилҳои адабӣ дар хонаҳои шоирон изҳори назар намуда, таъкид медорад, ки «Манзили Сайид Салобатхони Ошно (фавт 1138-и қ.) манзили Шох Валиюллоҳи Иштиёқ, манзили Волаи Доғистонӣ, Назирии Нишопурӣ, Хушгӯ, маҷлиси мурухита (реҳтагӯӣ) дар хонаи Хони Орзу, ки понздаҳуми ҳар моҳ баргузор мешуд; таъйи Шох Маҳмуд, таъйи Дарवेश ва урси машҳури Бедил аз анҷуманҳои муҳимми адабии Ҳинд буд. Дар урси Бедил шоирони зиёде ширкат мекарданд, ба шеърхонӣ ва нақди шеър мепардохтанд; маҷолиси солгарди дигар шуаро мисли Шох Гулшан низ ҳамин ҳукмро дошт [15, с.81].

Аз ин маълумоти дақиқи муаллифи тазкираи мавриди назар равшан мешавад, ки манзили Назирии Нишопурӣ макони баргузори маҳфилҳои адабӣ будааст ва ин шоир муваффақ шудааст, ки суҳанварони зиёдеро парвариш диҳад. Қисмате аз онҳо ҳатто ҳешовандону наздикони худӣ ӯ низ будаанд, ки аз Нишопур ҳамроҳи вай ба Ҳинд сафар кардаанд. Бар асоси маълумоти тазкираҳои замони зиндагонии шоир роҷеъ ба баъзе аз шоирони ҳамасри Назирӣ маълумот хоҳем дод, ки пайваста бо вай дар робита будаанд ва, ҳатто, дар партави иноятҳои вай дар майдони адабиёт қадамҳои устувор гузоштаанд.

Дар бораи қаробати Мирфоизи Натанзӣ бо Назирӣ, ки домод ва писархонди Назирӣ будааст, муаллифи «Арафот ул-ошиқин» ҷунин менависад: «Мирфоизи Натанзӣ муддатест дар Гучарот раҳли иқомат афканда ва насхи таълиқро бағоят хуш менависад ва бо Мавлоно Назирӣ вуслате қариб карда буд. Лиҳозо Мавлоно мураббии ӯ буданд ва дар ҳама ҳоле тараққиҳои вофӣ карда ва Мавлоно Назирии мазкур дар вақти реҳлат аз се сабияи сағира якеро ба вай дод. Ва вай, аз ҷумла авсиёи салосаи ӯ шуд. Алҳол вориси ҳақиқӣ ва ҷонишини Мавлавӣ ўст ва чароғи хонавода ба вай рӯшан» [1, с.988-989].

Муаллифи Тазкираи «Риёз -ул-орифин» Офтоб Рои Лакҳнавӣ дар тазкираи хеш аз шоире бо номи Тақии Нишопурӣ ёдовар мешавад, ки ҳамроҳи Назирӣ ба Ҳинд рафтаву дар он ҷо ҳамроҳ будааст. Аз ҷумла менависад: «Тақии Нишопурӣ, ки бо Мавлоно Назирӣ дар Ҳинд ба сар мекарда. Минҳу:

*Намг ояндаш, ки боз нишинад ба шохӣ гул,
Мурғе, ки дар ҳавои ту аз ошён гузаист [5, с.1137].*

Волаи Доғистонӣ низ чандин нафар аз шоиронро зикр намудааст, ки бевосита шогирдони Назирии Нишопурӣ будаанд. Аз ҷумлаи он, Мавлоно Таҷаллии Кошӣ мебошад, ки дар бораи ӯ ҷунин менависад: «Ҷавони соҳибтабъи хушзеҳни нуктасанҷе будааст. Ба Ҳиндустон омада, дар Гучарот бо Мавлоно Назирӣ суҳбатҳо дошта, то дар санаи 10212 / 1612-13 фавт шуда. Вайрост:

*Бар мазори мо – шаҳидон на чароғе, на гуле,
Ҳар тараф парвонае дар тавфу ҳар сӯ булбуле.*

*Ҷунон макун, ки ҳамоғӯши лаб кунам гиларо,
Ба роҳи бод гузорам чароғи ҳавсаларо.
Чӣ шуд, ки рух нанамудию дину дил бурдӣ,
Ки рӯйбаста ҳарифон зананд қофиларо [2, с.434].*

Аз таҳаллуси вай маълум аст, ки аслан аз Кошон аст ва ҳамсуҳбатии вай бо Назирӣ бегумон дар маҳфили манзили вай иттифоқ афтодааст. Ин ҷо як нуктаи дигар ҳам равшан мешавад, ки агарчи бархе шоирон ҳамроҳ ба Назирӣ сафари Ҳинд намудаанд, вале овозаву шуҳрати баланди шоирии вай низ сабабгор гардидааст, ки суҳанварон аз марзҳои дигар, аз

чумла Эрон чун ба Ҳинд бирасанд, азми суҳбати Назирӣ менамуданд. Таҷаллии Кошӣ, ки аслан аз Кошон аст, маълум аст, ки баъди сафар ба Ҳинд ба суҳбати Назирӣ расидааст.

Дар бораи Тақии Нишопурӣ муаллифи “Риёз уш-шуаро” [2, с.347] гуфтаҳои Офтоб Рои Лахнавий [5, с.1137], ки болотар иқтибос гардид, айнан бо ҳамон байти муктабас, тақрор менамояд.

Волаи Доғистонӣ дар бораи шоири дигари ин аҳд Мавлоно Нодими Гелонӣ маълумот дода, чунин менависад: «Аз шуарои замон буда, дар замони шоҳ Аббоси мозии маъруф ба Ҳиндустон омада. Мавлоно Назирии марҳум таваққуди бисёр ба вай фармуд, худро ба шогирдии Мавлоно Назирӣ мансуб медорад. Баъд аз фавти Мавлоно Назирӣ марсияи ўро гуфта, дар замони шоҳ Сафии мағфур ба Эрон мурочиат карда, дар Исфҳон сукунат намуд. Гуянд, бисёр халиқи каримуттабъ буда» [2, с.45]. Тавфиқ Суҳбонӣ низ зимни зикри шарҳи ҳоли Нодими Гелонӣ таъкид намудааст, ки «ба василаи Назирии Нишопурӣ, ки устод ва муршидаш буд, ба дастгоҳи Хонихонон рафт» [14, с.448].

Маълум аст, ки овозаву шуҳрати Назирӣ аксари шоиронро, ки аз Эрон ба Ҳинд сафар мекарданд, ба суҳбату мулоқоти ӯ меовард ва, ба мактаби вай ворид шуда, худро ҳамчун шоири пайрав ва шогирдаш медонистанд. Мавлоно Нодими Гелонӣ аз чумлаи ҳамин гуна шуарост, ки худро шогирди Назирӣ донистааст ва баъд аз вафоти Назирӣ дубора ба Эрон баргаштааст.

Волаи Доғистонӣ пас аз овардани шарҳи ҳол ва намунаҳои ашъори Назирӣ чанд шоири дигарро зикр мекунад, ки аз рӯи маълумоти вай бегумон ҳамнишину ҳамсуҳбати Назирӣ будаанд, зеро аксари онҳо дар Гучарот зистаанд ва ё ҳамасри ин суҳавари маъруф ба шумор мерафтаанд. Аз чумла, дар бораи ҳамон Назири Машҳадӣ, ки дар борааш суҳан рафт, чунин маълумот медиҳад: Мавлоно Назири Машҳадӣ аз шуарои муқаррари замон буда.

Ўрост:

*Баҳунтапидаи ўро ҷабин хок шуда,
Ҳанӯз дар арақи инфилоли беадабист [2, с.397].*

Шоири дигаре, ки зикри маълумот дар бораи вай рафта, Мир Низоми Таботабой мебошад. Волаи Доғистонӣ дар Канбойти Гучарот будани ўро таъкид намуда ва ин байтро намуна, овардааст:

*Азбаски дод акси руҳат равшанӣ ба дил,
Ҳоҷат намешавад ба ҷароғи дигар маро [2, с.398].*

Аз он ки дар Гучароти Ҳинд зиндагонӣ кардааст, маълум мешавад, ки аз чумлаи шоирони ҳамсуҳбати Назирии Нишопурӣ будааст.

Дар бораи Мавлоно Назми Балхӣ таъкид мекунад, ки «Вай низ дар замони Ҷаҳонгирподшоҳ дар ҳамон ҷо буда.

Ўрост:

*Ҳазор бор гиребони сина кардам чок,
Ки то ҳақиқати аҳволи дил шавад равшан [2, с.398].*

Аз ин ҷо маълум мегардад, ки ин шоир низ дар муҳити зиндагонии Назирии Нишопурӣ қарор доштааст ва аз чумлаи ҳамсуҳбатони вай ба шумор мерафтааст.

Тавфиқ Субҳонӣ зимни зикри шарҳи ҳол ва намунаҳои ашъори шоирони дарбори Абдурраҳими Хонихонон аз шоире бо номи Ғанибеки Асадободӣ ёдовар мешавад, ки «аз Асадободи Исфҳон будааст» [14, с.434]. Дар мавриди пайванди ин шоир бо Назирии Нишопурӣ чунин менависад: «Ғанӣ муддате дар Хуросон пеши Назирии Нишопурӣ буд. Бар асари мусоҳибат бо вай ба шоирӣ рӯй овард. Ба ҳамроҳи Назирӣ ба Ҳинд рафт [14, с.435]. Дар ин маълумоти Тавфиқ Субҳонӣ, ки бо тақя бар сарчашмаҳо ва маълумоти

тазкираҳо сухан кардааст, равшан мегардад, ки Ғанибеки Асадободӣ аз ҷумлаи шогирдони Назирӣ ҳам ҳаст, ки бар асари ҳамсухбатӣ бо ин шоири номвар роҳи шоириро интиҳоб кардааст. Баробари ин, дар шумори ҷумла шоирони дигар ба Ҳинд ҳамроҳи устои хеш Назирӣ рафтааст. Аз тарафи дигар, иродати Назирӣ ҳам ба Ғанибеки Астарободӣ зиёд будааст, чун бар асоси нишондоди Тавфиқ Субҳонӣ «Рузи чулуси Мирзоёдгор рубоие суруд, чун Кашмир ба дасти Акбар фатҳ шуд, соён он рубоиро ба ғӯши шоҳ расониданд. Ғанибек зиндонӣ шуд ва нӯҳ сол дар Бурҳонпур зиндонӣ шуд ва чун Масъуди Саъд ба ҳабсиясарой пардохт. Назирӣ қасидае дар мадҳи Акбар гуфт ва дар он ба зиндонӣ будани вай ишорат кард ва озодии ӯро хостор шуд. Акбар, ки Ғанибекро фаромӯш карда буд, дастур ба қатли вай дод ва дар соли 1008 х. ӯро дар Бурҳонпур зери пой филон андохтанд» [14, с. 435].

Ҳамзамон, Тавфиқ Субҳонӣ аз мулоқоти Камолиддин Ҷисмӣ Исфаҳонӣ бо Назирии Нишопурӣ дар Гучарот ёдовар шудааст [14, с.438]. Шоири дигаре, ки пас аз фатҳи Аҳмаднигар аз сӯи Абдурраҳими Хонихонон бо Назирӣ мулоқот кард, Малики Кумӣ мебошад. Тавфиқ Субҳонӣ дар ин маврид навиштааст, ки дар ҳамаи ҷо [Аҳмаднигар-М.О.] бо Урфӣ, Назирӣ ва Шикейӣ мусоҳибат дошт [14, с. 443].

Дар маҷмӯъ, аз баҳсу баррасиҳои анҷомёфта маълум мегардад, ки Назирии Нишопурӣ дар рӯзгоре ба сар бурдааст, ки адабиёти форсӣ чӣ дар Эрон ва чӣ дар Ҳинд рӯ ба ривож дошта, сабки ҳиндӣ марҳилаҳои аввалини таҳаввул ва ташаккули хешро тай мекардааст. Аз рӯи маълумоти тазкираҳое, ки муаллифони онҳо бевосита бо Назирӣ ҳамсухбат шудаанд, маълум мешавад, ки ҳанӯз аз айёми ҷавонӣ ба гуфтани шеър машғул гардида, дар мароҳили аввалини эҷодии хеш дар Хуросону Ироқи Аҷам шухрати ёфтааст. Ўятирофи мақоми ӯ миёни шоирони Кошон, инчунин мушоираву мукотибаҳои вай бо суханварони ин рӯзгор аз авҷи шеърӯ шоирӣ дар муҳити зиндагонии шоир дар марҳилаи аввали эҷодияш дар қаламрави Эрон дарак медиҳанд.

Дар марҳилаи дувуми эҷодии Назирӣ, ки дар Ҳинд, ҳоса дар муҳити дарбори Абдураҳими Хонихонон сипарӣ шудааст, Назирӣ мавқеъ ва мақоми боз ҳам бузургтареро соҳиб гардида, дар тарбияи суханварони фаровоне нақши муассир гузоштааст. Ба назар мерасад, ки баробари сафар ба Ҳинд гурӯҳе аз шоирони ҳамасри вай ҳамроҳи шоир ҳамчун пайравони шеърӯ андешааш рафтанд. Назирӣ бо ҳузури хеш дар Гучароти Ҳинд на танҳо ҳамчун суханвари мумтоз маъруфият касб кард, балки муваффақ бар он шуд, ки як мактаби эҷодии хешро ба вучуд оварда, дар тарбияи шоирони зиёде сахм бигиранд. Ўятирофи мақоми вай ба унвони яке аз пешгомони сабки ҳиндӣ низ бар ин асос метавонад бошад, ки мактаби адабии хешро ба вучуд овард. Ҳатто бузургтарин суханварони сабки ҳиндӣ, чун Соибӣ Табрэзӣ, Вокифӣ Лоҳурӣ, Нозимӣ Ҳиротӣ, Ҳазини Лоҳичӣ ва дигарон аз он сабақ гирифтаанд, ки ин амр далел бар мақом ва ўтибори шоир дар қаламрави сабки ҳиндӣ ва адабиёти форсиҷаҳои Ҳинд ба шумор меравад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Балёнӣ, Тақиуддин Муҳаммад Авҳадӣ Ҳусайнӣ Даққоқӣ. *Арафот-ул-ошиқин ва арасот-ул-ошиқин*. Ҷ.8. нун-ё. Тасҳеҳи Забехулло Соҳибкорӣ, Омина Фаҳраҳмад. Бо назорати илмӣ Муҳаммади Қаҳрамон– Техрон: Маркази пажӯҳиши мероси мактуб, 1389.- 979 с.
2. Догистонӣ, В. Риез -уш-шуаро. *Муқаддима, тасҳеҳ ва таҳқиқи Муҳсин Ночии Насрободӣ; Баргардонандаи матн ба хатти кириллӣ тоҷикӣ, муаллифи пешгуфтор ва шарҳи луғоту тавзеҳот профессор М. Нарзиқул, О. Бобоева. - Душанбе: Паёми ошно. 2019. - 752 с.*

3. Кошонӣ, Миртақиуддин. Хулосат-ул ашъор ва зубдат-ул-афкор. [Бахшии Хуросон]. Ба кӯшиши Абдулалӣ Адиби Барӯманд ва Муҳаммадхусайн Насирии Каҳнамӯй.-Техрон: Маркази наҷӯҳиши мероси мактуб, 1393. - 630 с.
4. Қазвинӣ, Мулло Абдуннабӣ Фаҳруззамонӣ. Тазкираи майхона. Бо эҳтимоми Аҳмад Гулчини Маонӣ. - Техрон, ширкати насабиҳои Ҳоҷ Муҳаммад Хусайни Иқбол. - 1340. - 1107 с.
5. Лақҳнавӣ, Офтоб Рой. Риёз-ул-орифин. Ба тасҳеҳи Ҳисомуддини Рошидӣ. - Исломобод, интишороти Маркази таҳқиқоти форсии Эрон ва Покистон, 1982. - 381 с. -2 ҷ.
6. Муҳаммадиев Шамсиддин. “Маосири Раҳимӣ»-и Абдулбоқӣ Наҳовандӣ ҳамчун сарчашмаи адабиёти форсизабони Ҳиндустон дар асрҳои XVI-XVII. Рисола барои дарёфти унвони номзади илмҳои филология аз рӯи ихтисоси 10.01.03 – Адабиёти халқҳои мамӯлики хориҷӣ [адабиёти тоҷик]. – Душанбе, 2009.- 167 с.
7. Наҳовандӣ Абдулбоқӣ. Маосири Раҳимӣ, ҷилди 1. -Калкутта, 1925.-500 с.
8. Нишопурӣ, Назирӣ. Девон./Ба тасҳеҳи таълиқоти Муҳаммадризо Тоҳирӣ. - Техрон: Нигоҳ, 1379. - 647 с.
9. Нӯмонӣ, Шиблӣ. Шеър-ул-Аҷам ё таърихи шуаро ва адабиёти Эрон. Тарҷумаи Сайид Муҳаммадтақи Гелонӣ.-Техрон, 1368.– 564 с.– Ҷ. 1-2.
10. Орзу, Сироҷиддин Алихон. Маҷмаъ-ун-нафоис. Ҷ.3.Ба кӯшиши Зебуннисо Алихон.– Исломобод: Маркази таҳқиқоти форсӣ, 2004.–628с.
11. Сабо, Муҳаммадмузаффарӣ Хусайн. Тазкираи «Рӯзи равшан». Ба тасҳеҳи таҳияи Муҳаммадхусайн Рукнзодаи Одамият. -Техрон, 1343. - 976 с.
12. Сархуш. Каламоту-ш-шуаро. Тасҳеҳи Алиризо Қазва/ Сархуш. - Техрон: Китобхонаи музаи маркази асноди Маҷлиси Шӯрои Исломи, 1389. - 310 с.
13. Сафо, Забехулло. Таърихи адабиёт дар Эрон Ҷ.5/2.. - Техрон: Фирдавс, 1386. - С.635 -1420.
14. Субҳонӣ, Тавфиқ. Нигоҳе ба таърихи адабиёти форсӣ дар Ҳинд. - Техрон: Интишороти дабирихонаи Шӯрои густириши забон ва адабиёти форсӣ, 1377. - 766 с.
15. Футуҳӣ, Маҳмуд. Нақди ҳаёл. Нақди адабӣ дар сабки ҳиндӣ. - Техрон: Рӯзгор, 1379. - 527 с.

REFERENCES:

1. Balyoni, Taqiuddin Muhammad Avhadi Husaini Daqqoqy. Arafot-ul-oshiqin. Volume 8. Correction of Zabehullo Sohibkori, Omina Fahrahmad. Under scientific observation of Muhammad Kahramon – Tehran: Research centre of writing heritage, 1389.- 979 pp.
2. Doghistoni, V. Riyoz-ush-shuaro. Introduction, correction and research of Muhsin Noji Nasrobodi; Text translator into Tajik, the author of introduction comment on vocabulary professor M.Narziqul, O.Boboeva. - Dushanbe: Payomi oshno. 2019. - 752 pp.
3. Koshoni, Mirtaqnuddin. Khulosot-ul-ashor wa zubdat-ul-afkor. [Khuroson series).with efforts of Abuali Adibi Barumand and Muhammadhusain Nasiri Kahnamui. -Tehran: Research centre of writing heritage, 1393. - 630 pp.
4. Qazwini, Mullo Abdunabi Fakhruzzamoni. Tazkire maikhana. Under the editorship of Ahmad Gulchin Maoni. - Tehran, - 1340. - 1107 pp.
5. Lakhnavi, Oftob Roi. Riyoz-ul-orifin. Under the editorship of Hisomuddin Roshidi. – Islamabad, publishing house of research centre of Persian of Iran and Pakistan, 1982. - 381 pp. -2 v.
6. Muhammadiev Shamsiddin. “Maosir Rahimi” by Abdulboqi Nihovandi as the foundation of Persian literature of India in XVI-XVII centuries. Thesis for the title of candidate of philological sciences according to the specialty 10.01.03 – Literature of foreign countries’ nations [Tajik literature). – Dushanbe, 2009.- 167 pp.
7. Nahovandi Abdulboqi. Maosir Rahimi. Volume 1. -Kalkutta, 1925.-500 pp.
8. Nishopuri, Naziri. Divan. Under the editorship of Muhammadizo Tohiri. - Tehran: Nigoh, 1379. - 647 pp.

9. *Numoni, Snibli. She'ru-l-ajam or shuaro history and literature of Iran/. Translation of Said Muhammadtaki Geloni. –Tehran, 1368.– 564 pp.– V. 1-2.*
10. *Orzu, Sirojiddin Alikhon. Majma-ul-nafois. V.3. under the effort of Zebunniso Alikhon. – Islamabad: Research Persian centre, 2004.–628pp.*
11. *Sabo, Muhammadmuzaffar Husain. Tezkire «Ruzi ravshan». Under the editorship of Muhammadhusain Ruknzoda Odamiyat. -Tehran, 1343. - 976 pp.*
12. *Sarkhush. Kalamotu-sh-shuaro. Edition of Alirizo Qazwa/ Sarkhush. - Tehran: Museum library of the centre of documents of the Council of Islam, 1389. - 310 pp.*
13. *Safo, Zabehullo. History of literature in Iran. V.5/2.. - Ttehran: Firdavs, 1386. – PP. 635 -1420.*
14. *Subhoni, Tavfiq. Pointview to the history of the Persian literature in India. - Tehran: Publishing house of the press office of the Council for the Development of Persian Language and Literature, 1377. - 766 pp.*
15. *Futuhi, Mahmud. Naqdi khayol. Literary criticism in Indian style. - Tehran: Ruzgor, 1379. - 527 pp.*